

UN REGISTRU AL APOSTOLILOR APROAPE COMPLET AFLAT ÎN COLECȚIA DE ARTĂ VECHĂ ROMÂNEASCĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN “AURELIAN SACERDOȚEANU” VÂLCEA

Diana Mirea ¹

scrociob_diana@yahoo.com

Keywords: *painted icons on wood, Christ disciples, register.*

Summary: *In this paper, I presented a „register” of Christ disciples almost complete (ten disciples), found in the Aurelian Sacerdoțeanu Valcea County museum, with wood painted icons from a church from Pietrari. The icons were dated in the first half of the eighteenth century, painted by an unknown author. With several distinct features, they are a good example of the religious art of the time, a reason why they were selected for this article.*

Perioada de după moartea lui Constantin Brâncoveanu este un moment foarte interesant din punct de vedere istoric și artistic pentru Țara Românească. Cunoscătorilor în domeniul istoriei artei le este familiară înclinația spre rusticizare, reprezentări realiste sau excesul decorurilor caracteristice picturii care s-a păstrat din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și începutul celui de-al al XIX-lea². Ele au circulat alături de moștenirea școlii brâncovenești de la Hurez care a rămas încă pentru mult timp în conștiința zugravilor. În acest context, ne oprim atenția asupra atelierului din Pietrari unde observăm personaje care ocupă o suprafață destul de mare, simple, având chipuri diferite și culori luminoase. Zugravii acestei zone au pictat alături de alte biserici, biserica Sfânta Paraschiva din Pietrari de Jos, comuna Pietrari³ și schitul Climent⁴ din aceeași comună, unde sunt menționați zugravii Gheorghe cu fratele său Andrei și Danciu Filip⁵.

În colecția de Artă veche românească de la Muzeul Județean “Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea există doar o mică parte a creațiilor vremii, ele fiind suficiente pentru a evidenția tendințele picturii din acei ani. Datând din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, chiar de la una dintre bisericile din Pietrari au fost aduse în muzeu zece icoane. Ele reprezintă aproape întreg registrul apostolilor, parte a iconostasului, fiind realizate în tempera pe lemn. Se pare că aceste icoane au fost aduse în colecție în anul 1982, dacă luăm în considerare câteva fișe de conservare mai vechi⁶. Icoanele îi reprezintă pe apostolii Filip,

---

¹ **Diana Mirea**, conservator, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, doctorand în istorie, Universitatea „1 Decembrie” Alba-Iulia.

² Aceste caracteristici sunt amintite și studiate în lucrările generale de istoria artei.

³ Bălan 2005, p. 764-770 menționează această biserică.

⁴ Iosifaru 2008, p. 73-74 oferă mai multe detalii.

⁵ Crețeanu 1980, p. 89-92 îi menționează pe acești zugravi dar separă numele lui Danciu Filip ca fiind doi zugravi diferiți.

⁶ De exemplu, fișa de conservare nr. 148 concepută pentru icoana cu nr. inv. 283 reprezentându-l pe Sfântul Ap. Matei și aflată în documentele muzeului.

Iuda, Iacov, Petru, Luca, Ioan, Pavel, Andrei, Vartolomeu și Matei. Autorul, ca și alții din această perioadă, a rămas anonim probabil din convingerea de a practica umilința. Dimensiunile lor sunt apropiate lungimii de 38 cm și lățimii de 28 cm iar datele tehnice pot continua⁷.

Prima dintre aceste icoane, dacă le analizăm conform numărului de inventar⁸, este *Apostolul Filip*. El este înfățișat trei sferturi, ușor îndreptat spre stânga imaginii, ținând o filacteră pictată cu alb, înfășurată, cu ambele mâni. Reprezentarea sa respectă indicațiile tradiționale iar Filip este tânăr, are sprâncene arcuite, părul castaniu, ondulat, tuns și nu are barbă sau mustăți⁹. Apostolul are o atitudine elegantă. El este îmbrăcat în tunică pictată cu verde și mantie roșu ocru prinsă pe o parte, cu falduri bogate, drepte sau rotunjite cu umbre și lumini. Fondul pe care au fost zugrăviți apostolii din toate icoanele acestei serii, deși nu mai este luminos, de aur, ca în secolele trecute, ci este pictat simplu cu roșu și verde cu motive florale albe, reprezintă personajul într-o lume spiritualizată.

*Apostolul Iuda*¹⁰, cunoscut ca ruda Domnului, a fost fiul dreptului Iosif din căsătoria sa anterioară cu Salomeea. Apostolul este reprezentat trei sferturi, ușor îndreptat spre dreapta imaginii, ținând o filacteră înfășurată cu ambele mâni. Remarcăm că, urmând caracteristicile altor icoane din seria de apostoli provenind de la biserici diferite, deși sunt înfățișați ca personaje centrale al icoanei, nici unul dintre ei nu este prezentat frontal iar privirea este laterală. Apostolul este tânăr, are părul castaniu, ondulat și nu are barbă sau mustăți. El este îmbrăcat în tunică pictată cu verde și mantie cu ocru prinsă pe o parte. Veșmintele au falduri multe, ample, drepte sau rotunjite cu umbre și lumini.

Apostolul Iacov, fiul lui Zevedeu, este reprezentat trei sferturi, ocupând o mare parte din suprafața lucrării, ușor îndreptat spre stânga și ținând o filacteră cu ambele mâni¹¹. Are fața frumos pictată, ascetică. Părul este castaniu, ondulat, barba, mustățile tunse iar ochii sunt mari, pătrunzători, privind în fața sa. El cugetă la probleme de natură duhovnicească, la fel ca și ceilalți apostoli din această serie. Apostolul Iacov este îmbrăcat în tunică verde și o mantie pictată cu ocru-roșu prinsă pe un umăr. Faldurile veșmintelor sunt multe, ample, drepte sau rotunjite cu umbre și lumini creând o icoană puternic conturată.

Apostolul Petru este grizonat și are trăsături care degajă bunătate¹², scoțând în evidență iubirea sa față de semenii. Este reprezentat trei sferturi, cu corpul

---

⁷ Panou de lemn din esență moale, navă, schiță incizată, grund alb, aur, tempera emulsie grasă, verni, inscripții cu alb, ramă pictată cu ocru (sau cu aur acoperit cu depuneri dar acest lucru se poate dovedi în urma analizelor de laborator) și roșu, fond împărțit în două registre pictate cu roșu și verde cu motive florale albe, nimb pictat cu ocru (sau cu aur acoperit cu depuneri) .

⁸ Nr. Inv. 268.

⁹ Dionisie din Furna 2000, p. 149.

¹⁰ Nr. Inv. 269.

¹¹ Nr. Inv. 276.

¹² Nr. Inv. 277.

îndreptat spre stânga sa și cu mâna dreaptă face un gest. În mâna stângă pare a ține o filacteră. Apostolul este îmbrăcat într-un veșmânt ocru de la brâu în jos, bogat drapat, cu pliuri puse în evidență cu nuanțe diferite de la siena arsă, ocru și alb. Tunica este de culoare violet în umbră mergând până la tonuri de negru și accente care merg în lumină până la alb. Culoarea a fost aplicată în pastă destul de groasă, ca și pelicula de verni, dând forță icoanei, lucru observabil la toate icoanele din această serie. Sfântul Apostol Petru este prăznuit împreună cu Sfântul Apostol Pavel pe data de 29 iunie deoarece în această zi amândoi au fost martirizați în Roma.

Personajul prezentat în această icoană, *Apostolul Luca*¹³, este cel care se pare că a pictat pentru prima dată chipul Maicii Domnului. Apostolul are atribute tradiționale: este tânăr, are părul, barba și mustața castanii, tunse¹⁴. Blândețea și respectul îl caracterizează, cucerind credinciosul. El este reprezentat trei sferturi, privește ușor în sus, corpul său este ușor îndreptat spre stânga imaginii, ținând o filacteră înfășurată cu ambele mâini. Apostolul este îmbrăcat într-o tunică verde și o mantie de culoare roșie, bogat drapate, cu pliuri puse în evidență cu nuanțe diferite.

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan este reprezentat trei sferturi¹⁵, ușor îndreptat spre dreapta sa, ținând Evanghelia cu ambele mâini, închisă, mâna dreaptă fiind aproape acoperită de manta. Are fața frumos pictată cu linii rotunjite, armonioase. Are ochii mari, este ușor pleșuv, are barba și mustățile lungi, grizonate. Ca și ceilalți apostoli din această serie, lucru obișnuit de altfel în reprezentările iconografice ale sfinților, el a descoperit liniștea interioară și înțelepciunea. Ioan este îmbrăcat în tunică verde și o mantie de culoare ocru prinsă pe o parte. Reprezentate conform indicațiilor tradiționale, veșmintele au falduri multe, ample, verticale sau rotunjite cu umbre și lumini puternic conturate.

*Apostolul Pavel*¹⁶ este recunoscut pentru călătoriile sale în care a propovăduit Evanghelia, atât în Asia, cât și în Europa. Are fruntea înaltă, caracteristică unui înțelept, este pleșuv, cu părul tuns și barba lungă, castanie. Trăsăturile sale sunt vesele, degajând bunătate. Sub caracteristicile indicate de erminii și respectarea hieratismului specific picturii bizantine; în toate chipurile prezentate am descoperit personaje create de un pictor influențat de realism, care au suflet și au caractere diferite. Apostolul este reprezentat trei sferturi, cu corpul ușor îndreptat spre stânga imaginii și ține Evanghelia, închisă, la piept cu amândouă mâinile. El este îmbrăcat într-o tunică verde și o mantie pictată cu ocru, bogat drapate, cu pliuri drepte sau rotunjite puse în evidență cu nuanțe diferite.

---

¹³ Nr. Inv. 278.

¹⁴ Dionisie din Furna 2000, p. 149.

¹⁵ Nr. Inv. 279.

¹⁶ Nr. Inv. 280.

Apostolul Andrei cel dintâi chemat¹⁷, fratele lui Petru, este bătrân, cu părul dezordonat, mustățile și barba albe, despărțite în două și are trăsături ascetice dar senine care degajă bunătate. Este reprezentat trei sferturi, având corpul ușor îndreptat spre dreapta și fața ușor îndreptată spre stânga imaginii, fapt care exprimă o mișcare dinamică. El ține o filacteră înfășurată în mâna dreaptă și face un gest cu mâna stângă. Apostolul este îmbrăcat într-o tunică roșie. Mantia sa, dacă nu ar fi mai curată, o mică parte din ea ar fi părut pictată cu ocră datorită depunerilor. Ea degajă lumină, este pictată cu aur, bogat drapată, cu pliuri puse în evidență cu nuanțe transparente de verde și accente de negru pe umbre. Aurul are o strălucire personală simbolizând lumina Dumnezeiască¹⁸ în reprezentările artei creștine. La o analiză de laborator și urma unor restaurări se pare că aceste icoane vor mai avea câteva surprize de dezvăluit. În icoană, culoarea a fost aplicată în pastă destul de groasă, ca și pelicula de verni, conturând și dând forță tuturor icoanelor din această serie după cum s-a putut observa.

Apostolul Vartolomeu este reprezentat trei sferturi¹⁹, ușor îndreptat spre dreapta imaginii și ține o filacteră înfășurată cu ambele mâni. Este tânăr, sobru și are un chip blând, cu părul castaniu, ușor ondulat, cu barbă și mustăți și cu ochii mari. Deși privește spre credincios, el meditează ca și ceilalți apostoli la cele sfinte iar ochii Săi sunt plini de fericire cerească. Apostolul Vartolomeu este îmbrăcat în tunică verde și mantie roșie, prinsă pe un umăr, pictate în aceleași nuanțe fine pe care le-am găsit în toate lucrările. Veșmintele au falduri multe, ample, verticale sau rotunjite cu umbre și lumini puternic conturate care descriu liniile generale și acoperă în același timp trăsăturile corpului²⁰.

Apostolul și Evanghelistul Matei este reprezentat trei sferturi²¹, ușor îndreptat spre dreapta imaginii. El ține Evanghelia, pictată cu galben și decorată, închisă cu mâna stângă iar cu dreapta face un gest. Descrierea sa corespunde indicațiilor erminiilor. Are fața frumoasă, blândă, cu părul castaniu care a început să se grizeze, ușor ondulat, tuns, cu ochii mari, cu barbă și mustăți lungi. Corpul său este ușor înclinat în semn de respect. Este îmbrăcat în tunică pictată cu verde, atribut al naturii²² și al regenerării. Mantia roșie, complementară verdelui, este trecută peste un umăr, culoarea simbolizând în pictura religioasă creștină latura umană și jertfa²³ (tinerețea delicată lui Dumnezeu de către Sfinți și sângele vărsat de Iisus sau de martiri²⁴). Veșmintele

---

¹⁷ Nr. Inv. 281.

¹⁸ Sendler 2005, p. 170.

¹⁹ Nr. Inv. 282.

²⁰ Cavarnos 2005, p. 21.

²¹ Nr. Inv. 283.

²² Sendler 2005, p. 168.

²³ Sfântul Apostol și Evanghelist Matei a murit aruncat în foc când propovăduia în Etiopia.

²⁴ Sendler 2005, p. 165-166.

sale au falduri multe, ample, verticale sau rotunjite care acoperă corpul. Întreaga imagine exprimă armonie.

Reamintind pe scurt caracterele predominante, apostolii reprezentați ocupă o parte destul de mare din suprafața pictată a icoanei și sunt înfățișați în culori de nuanțe potrivite, conturate cu linii sigure care degajă forță. Structura geometrică în care se încadrează personajele este triunghiul iar proporțiile sunt armonioase. Fiecare apostol are trăsături distincte care respectă indicațiile tradiționale dar și însușiri specifice realității. În pictura acestei serii de apostoli se regăsesc câteva particularități specifice artei populare, cum ar fi simplitatea, ceea ce nu face decât să confirme afirmațiile referitoare la caracteristicile artei timpului menționate mai sus. Prin publicarea acestor lucrări am dorit exemplificarea manierei în care s-au reflectat în opera de artă noile concepții despre lume ale pictorilor din această zonă dar și percepția autorului asupra mișcării personajelor, a trăsăturilor chipului omenesc sau a volumelor. Autorul icoanelor este talentat, cunoaște regulile picturii de tradiție bizantină dar în același timp creează în maniera timpului, dacă ținem cont de tușele generoase ale desenului care modelează chipurile și veșmintele, amplificând senzația de materialitate sau de regăsire a influenței artei populare în pictura sa. El își aduce contribuția în lucrări la fel ca și alți zugravi în operele proprii, picturile lor formând arta acelor timpuri.

Bibliografie

Bălan	2005	Bălan Constantin, <i>Inscripții medievale și din epoca modernă a României: Județul Istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)</i> , București, 2005.
Cavarnos	2005	Cavarnos Constantine, <i>Ghid de iconografie bizantină</i> , Ed. Sophia, București, 2005.
Crețeanu	1980	Crețeanu Radu, <i>Zugravi din Judetul Vâlcea</i> , în Revista muzeelor, Monumente istorice și de artă, anul XLIX, nr. 2, București, 1980, p. 89-92.
Dionisie din Furna	2000	Dionisie din Furna, <i>Erminia picturii bizantine</i> , București, 2000.
Iosifaru	2008	Iosifaru Mariana, <i>Cercetări arheologice preventive la biserica "Bunavestire" (fostul schit Climent), satul Pietrarii de Jos, comuna Pietrari, județul Vâlcea</i> , în Buridava. Studii și materiale, VI, Râmnicu Vâlcea, 2008, p.73-74.
Sendler	2005	Egon Sendler, <i>Icoana imaginea nevăzutului, Elemente de teologie, estetică și tehnică</i> , București, 2005.

1. Sfântul apostol Filip

2. Sfântul apostol Iuda, ruda Domnului

3. Sfântul apostol Iacov

4. Sfântul apostol Petru

5. Sfântul apostol Luca

6. Sfântul apostol Ioan

7. Sfântul apostol Pavel

8. Sfântul apostol Andrei

9. Sfântul apostol Bartolomeu

10. Sfântul apostol Matei